

Anarhistička biblioteka
Anti-Copyright
31. 05. 2012.

Pod slovom D . . .

Pod slovom D . . .
2009

Naslov izvornika: *Alla lettera D . . .* "Machete", br. 4, 7/2009, Italia
S talijanskog prevela: Erika Preden

<http://anarhisticka-biblioteka.net>

2009

Sadržaj

Srž problema	6
Westminster nije Akropola	7
Izrabljivanje i/ili vlast	8
Baza demokracije: politika	10
Doslovna direktna demokracija	11
1) <i>Većinsko pravilo</i>	11
2) <i>Manjinsko pravo</i>	12
3) <i>Slobodna rasprava</i>	12
4) <i>Zajednička volja</i>	13
5) <i>Svi su ZA poštivanje odluka...</i>	14
Tajna demokracije	15

od procedura i institucija koje predstavlja kao preliminarne uvjete. Tvrdi da je politička organizacija osnova društva. Međutim, kad iskustvo dokaže da njihove norme više ne djeluju, demokrati nam kažu da se može i bez njih, a i da moramo. Demokracija služi rješavanju sukoba, ali kad su preteški odustaje. Iznenadna upotreba pragmatizma otkriva istovremeno nedostatak intelektualne logike i značajnu povijesnu logiku. Splet *slova* i *duha* je proturječije koji ipak demokratske vođe, desnice i ljevice, obično koriste. Znaju da demokracija mora biti ukinuta u kritičnim trenucima. Djelomično ukinuta, kad su francuske vlade prije 1939. uvele “republičku diktaturu” dekreta-zakona, kad se Velika Britanija borila protiv IRA-e, jučer u kolonijama a danas pomalo svugdje naspram “terorizma”, ili pri gušenju štrajkova koji predugo traju. Ponekad potpuno ukinuta, kad je u Alžiru vojska poništila prve parlamentarne izbore 1991. na kojima su pobijedili islamisti i preuzela vlast uz punu podršku zapadnih zemalja. Demokracija i diktatura nisu u kontrastu kao bijelo i crno: razlikuju se nizom gradacija. Da se u Italiji 1969.-77. dokazalo kako uobičajeni parlamentarni i ministarski mehanizmi nisu dovoljni za upravljanje zemljom, “strategija napetosti” bila bi prvi korak prijelaza u izvanredno stanje, najprije civilno, a zatim vojno u slučaju potrebe. Pripadnik građanstva se nimalo ne koleba kad treba privremeno postati diktator . . . u dugoročnom interesu demokracije: “nema demokracije za neprijatelje demokracije”. Budući da je minorno zlo, demokraciji je ponekad dužnost prekinuti demokracičnost da bi se izbjeglo veće zlo.

Demokracija ima dvostruku tajnu: u prvom redu funkcionira samo u onoj mjeri koliko društvo ostaje demokratsko; usprkos tomu, ova tautologija nije toliko strašna zato što je predvidljiva i u dva protekla stoljeća građanske su je vlasti naučile koristiti. Na suprotnoj su pak strani subverzivni, koji ozbiljno shvaćaju demokraciju i koji bi željeli da se stalno podudara sa svojom definicijom, to jest da bude direktna i autentična, ali ne shvaćaju da je takvo protuslovlje samo zamka: vide u demokraciji izvor kolektivne slobode, mada neće nikad do njega stići putem sistem koji nije za to stvoren.

Demokracija je preliminarne potraga za najboljim formalnim kriterijem. Pretvoriti direktnu demokraciju u *prioritet*, ne jamči da će to i zaista biti. Ono što je pozitivno u demokraciji ne može (ako se želi održati riječ) ona sama proizvesti.

Mogli bi se zapitati da li uopće ima smisla još jednom raspravljati o (naizgled) sporednoj temi, poređenoj s urgentnim pitanjima kao što je, na primjer, aktualna kriza. Izgleda da su već sve rekli o demokraciji, kako njeni neprijatelji tako i njeni pobornici i reformatori. U kapitalističkim, takozvanim razvijenim zemljama poželjno je javno izražavati nezadovoljstvo zbog zastarjelih parlamentarnih metoda i dezinteresa koji potiču. Nijedan birač ne misli da bi njegov glas mogao korjenito promijeniti njegov život. No ipak, čim osjeti da je nešto u igri interes oživljava. U SAD-u politika čak liči na *show* i *business* u kojem se milijuni poštenih ljudi mobiliziraju da bi riječ njihovog kandidata ušla u Bijelu kuću. Govori se o proširenju područja demokracije, da bi trebala postati participativna, sići na ulice, ući u kvartove, u škole, a neki sanjaju da je uvedu i na radna mjesta. Premda se demokracija ne doživljava kao odgovor na sve probleme, ona ipak izgleda kao odgovor koji sadrže sve druge. Naspram demokracije svaka kritika postaje sumnjiva, tim više ako kritika cilja na besklasno društvo, bez radnika i kapitala, bez države. Inače, javno mnijenje pokazuje razumijevanje (mada uz osudu) prema “reakcionaru” koji mrzi demokraciju zbog ljudske nesposobnosti samoorganizacije i samoupravljanja, zato što to ulazi u igru uloga. No, onaj tko odbija demokratski princip u sâmo ime sposobnosti samoorganizacije, smatrajući demokraciju neprikladnom za emancipaciju proletera i čovječanstva, on je osuđen na neshvaćenost. U najboljem slučaju, bit će smatran provokatorom ljubiteljem paradoksa, a u najgorem zavedenim intelektualcem koji će nakon dugog odbijanja demokracije postati kao oni koji su je najviše napadali: fašisti.

Ako će “emancipacija radnika biti djelo samih radnika”, očito je da izrabljivani, pokoreni, prokleti ove Zemlje, moraju odbiti ono što ih drži u podložnosti (“ni Boga, ni Cezara, ni tribune”) i u tu svrhu stvoriti vlastite instrumente rasprave, odluke i upravljanja. Zar nije ovakav oblik kolektivne slobode upravo ono što se obično naziva *demokracijom*? Riješenje pokazuje odliku jednostavnosti: da bi se promijenio svijet i zajamčio najbolji mogući život čovjeku, zar ga nije najbolje zasnovati na institucijama koje nude najveću slobodu izražavanja i odlučivanja što većem broju osoba? Proleter, pokoreni, izrabljivani, u svojim borbama često

zahtijevaju demokraciju i izražavaju želju za uvođenjem konačno autentične demokracije. Rasprava je gotova, kritika demokracije već na samom startu kreće poražena.

Srž problema

Demokracija se predstavlja istovremeno kao nedostižan cilj i najbitniji, neupitni ideal ljudskih bića, kolektivni oblik njihove slobode. Demokracija kao organizacija našeg društvenog života koja treba što više voditi računa o potrebama i željama svih nas.

No, pojavljuje se jedan prigovor: kako ostvariti sličan cilj između pojedinaca koji imaju različite interese, to jest oprečne, što susrećemo u svim društvima, uključujući i naše? Demokratskom idealu treba, dakle, pridodati još jedan: potrebno je da se zajedničke odluke donose u uvjetima *jednakosti* između svih. Da se ne bi zadovoljili pukom političkom jednakošću, zbog koje građani raspolazu pravima ali ne i stvarnom vlašću, *prava* demokracija zahtijeva socio-ekonomsku jednakost, bez bogatih i siromašnih: raspodjela (i re-organizacija) bogatstva dozvolila bi napokon pravednu diobu moći odlučivanja o krupnim pitanjima, dostižući na taj način, osim formalnu, realnu demokraciju. Međutim, premda je raspodjela, osnovan i preporučljiv ljudski postupak, omekšala društveno pitanje, ne znači da ga je i riješila: nijedan prorok, nijedan moralist nije nikada uvjerio bogate i moćne da ravnomjerno raspodjele vlastitu imovinu i vlastitu moć. Moramo priznati da ovoj realnoj demokraciji nedostaje realnosti.

Demokracija je sama po sebi kontradiktorna: tvrdi da jamči jedan osnovni element koji joj neprestano izmiče. Ipak, rijetki su oni koji toleriraju kritiku, zato što izgleda da demokracija nudi najbolje moguće područje milenijskoga napora za emancipaciju čovjeka. Jasno je je da svaki otpor izrabljivanju i svaki pokušaj stvaranja svijeta bez izrabljivanja prolazi kroz odbijanje nadzora izrabljivača nad izrabljivanima. Ili bolje rečeno, borba protiv unutarnjeg pravilnika tvornice, protiv kazni i prijetnji otkazima, protiv mješavine autoritarizma i paternalizma, to jest onog što se od XIX stoljeća naziva *despotizmom poduzeća*, borba protiv

I tako, nakon što su izglasali kraj štrajka, ne samo da se veliki broj radnika nije vratio poslu, već su se i pridružili ekstremistima, koji su do tada bili izolirani: prva okupacija uspjela je mobilizirati samo tisuću osoba na sveukupno 30.000 zaposlenih, od kojih je 3.000 bilo član sindikata. Možemo govoriti o nedovoljnoj razini demokracije na skupovima, kojima je manipulirao CGT, održanim pod pritiskom medija i pod prijetnjom sveprisutne policije. No, tako masovno *proturječiti* vlastitom izboru i *izostanak okupljanja* u propisanom obliku da bi se donijela odluka, dokazuje da prostor-vrijeme glasovanja nije nikada ni primarni ni odlučujući, kao što to zahtijeva demokratski princip.

Ispitivanje gore navedenih pet načela direktne demokracije dokazuje nadasve da se mnogi postupci i događaji, po nama pozitivni, odvijaju zanemarujući ove principe, čak i u suprotnosti s njima; usto, da njihova primjena ne može spriječiti makinacije, pritiske i manipulacije koje bi trebali onemogućiti. Ova su načela neefikasna.

Tajna demokracije

Pristaša direktne demokracije zagovara, dakako, navedene kriterije, ali niti traži niti očekuje da budu primijenjeni, pojedino ili sveukupno. Niti opovrgava većinu gore navedenih argumenata. Jednostavno odgovara da se demokratske norme ne mogu smatrati apsolutnima. Bitan je duh – tvrdi – namjera, princip, zanos, pokret. . . “jer slovo ubija, a Duh oživljuje” (Druga poslanica Korinćanima, 3:6), i “ako li vas Duh vodi, niste pod Zakonom” (Poslanica Galaćanima, 5:18).

Čitava se demokracija temelji na ovoj igri između slova i duha, između Zakona i Duha. Za Pavla iz Tarza nije bilo kontradikcije. No, postoji za demokraciju, zato što traži formalna pravila za najbolje moguće zajedničko djelovanje i življenje. Ona je po svojoj prirodi proizvođač *prava*, ponekad usmenog, najčešće pisanoga. Ako samo i privremeno ostavimo po strani formalizam koji je obilježava, ona sama proturječi vlastitoj definiciji i vlastitom opravdanju. Demokracija nije *ad hoc* upravljanje društvenim životom. Ne temelji se na sposobnosti bratskih ljudskih odnosa, koji nisu konkurentski i tržišni, a u stanju su stvoriti odgovarajuće oblike organizacije. Demokracija čini baš suprotno: kreće

Naravno, rijetko je pojedinac u pravu. No, privilegirati iz principa zajednicu dovodi nas do nepremostive dileme većina/manjina. Intuicija za iskorištavanje prilike ne rađa se istim ritmom u svakoj od osoba koje dijele jednu perspektivu. Tko misli da je moguće djelovati pokušava nagovoriti druge, raspravom u kojom postavljeni argumenti nisu jedna obična intelektualna vježba, a razgovor implicira zasigurno sukob volja. Ako koherentnost iziskuje konfrontaciju i slobodu, ne proizlazi zasigurno iz susreta na neutralnom terenu argumenata koji se međusobno toleriraju sve dok bolji ne pobjedi zahvaljujući logičkoj superiornosti.

5) Svi su ZA poštivanje odluka. . .

osim kad se misli da odluka nije dobra. Za početak, koja odluka? 1914. – 15., za njemački SDP, Spartakus i druge ljevičarske grupe, poštivati odluku široke većine bilo bi značilo odustati od antiratne akcije i borbe protiv njemačke države. Stranački aparat borio se protiv internacionalista u ime općeg glasa (kojeg je baza odobrila) parlamentarnog dijela socijalista, te u ime odgovornih koje je stranka propisno izabrala i sindikata odlučnih podržati ratne napore. Čemu ostati vjeran? Prihvatiti rat kao što je to učinila u kolovozu 1914. ogromna većina socijalista u Njemačkoj i drugdje? Ili prethodnim međunarodnim rezolucijama koje su obećavale da će se na početak rata u Europi odgovoriti ustaničkim akcijama u svim zaraćenim zemljama?

Nakon prvog štrajka (i okupacije) u tvornici Peugeot Sochaux, započeto 20. svibnja 1968., uslijedio je nastavak rada izglasan velikom većinom zaposlenika 10. lipnja, nakon čega je, međutim, tvornicu okupirala jedna manjina štrajkaša. Kad je ujutro 11. policija nasilno intervenirala protiv štrajkaša, grupe ne-štrajkaša koji su stizali automobilima da ponovno započnu s radom, ujedinile su se s ovim prvima u borbu protiv redarstvenika. U sukobima su poginula dva radnika. Širile su se glasine o ustanicima koji su se koristili lovačkim puškama i o nekoliko mrtvih policajaca, koje su navodno vlasti držale u tajnosti. Istinite ili lažne, slične glasine svjedoče o stupnju nasilja u sukobima i o načinu na koji su doživljeni: kao neposredni sukob s državom.

vlasničke pljačke fondova socijalnog osiguranja, protiv kontrole nad životima izvan poduzeća, ne znači samo odbijanje ovisnosti o sitnom šefu, o vlasniku, o vjerskom, političkom ili sindikalnom vođi. Ova negacija sadrži i afirmaciju: skicu neposrednih odnosa, solidarnih, ne-konkurentnih, što implicira nove oblike skupova ili odlučivanja. Društveni pokret si obično postavlja pitanje: “*Tko zapovijeda?*”. U protivnom, bez procedura i struktura drugačijih od onih koji je dodijelio ustanovljeni poredak, tko je “*dolje*” sam se osuđuje da bude tretiran kao *inferiorna* osoba. Radilo se o *komuni, komitetu, kolektivu, vijeću, sovjetu* ili jednostavno o *glavnoj skupštini*, svi ti oblici izražavaju međusobno samopriznanje sudionika pokretu: putem ovih oblika sloboda i bratstvo proživljavaju se na djelima. Pitanje je da li ovi oblici stvaraju pokret ili ga samo izražavaju? Zato što je obilježje demokracije predstaviti prostor-vrijeme rasprave i odluke kao primarni *uvjet* društvenog života (dakle, svake pozitivne promjene), a ne kao potreban trenutak društvenog života (to jest, svake pozitivne promjene).

Westminster nije Akropola

Prvi preduvjet za shvaćanje realnosti zvane “demokracija” je postaviti na odgovarajuće mjesto, što znači u povijest, riječ koja je toliko neprikladna onom što označava već dvjesto godina.

Moderna vremena su dodijelila, u biti, novo značenje pojmu rođenom u antičkoj Grčkoj i danas gotovo svi, od čovjeka s ulice do akademičara i militanta, definiraju “demokracijom” Atenu iz V stoljeća pr. Kr. ili suvremenu Švedsku. Isti oni koji odbijaju – s punim pravom – govoriti o pretpovijesnoj “ekonomiji” ili o “poslu” u amazonskom plemenu, ne primjećuju anakronizam pri korištenju iste riječi za sistem u kojem je biti građanin značilo (teoretski, ali često i u praksi) *upravljati i biti upravljani*, za sistem u kojem se građansko pravo za 99% građana svodilo na *pravo da budu zastupani*.

Postojalo je vrijeme kad se nismo toliko ustezali priznati duboki jaz koji razdvaja ova dva značenja. James Madison, jedan od očeva američkog ustava, pravio je razliku između *demokracije* “u kojoj se narod sastaje i osobno vrši vlast” i *republike*, riječ latinskog podrijetla, u kojoj se narod

“okuplja i upravlja putem svojih predstavnika i agenata”. Pojava moderne birokratske države, koje se plašio Madison, pretvorila je “demokraciju” u sinonim za vlast koja proizlazi iz naroda i koja se vrši u njegovo ime.

Gotovo se svi komentatori žale na limite grčke demokracije iz koje su bile isključene žene, robovi i stranci, ali se vesele činjenicom da se moderni *demos* otvara sve širim kategorijama stanovništva. Ideal demokratskih radikala bio bi *demos* koji bi uključivao sva ljudska bića koja nastanjuju jedno određeno područje. Međutim, zaboravljaju da atenski građanin nije bio takav samo zato što je bio ljudsko biće, posjedovao je građansko pravo pošto je bio suvlasnik *polisa*, ili konkretnije rečeno bio je sitni ili krupni zemljoposjednik. Demokratski sistem je uspijevao upravljati većim dijelom kontradikcija jedne ljudske zajednice (muškarci i glave porodica), nepopravljivo podijeljene progresivnom ekonomskom nejednakošću.

Upravo iz razloga što je bila ograničena na grupu ljudi koji su dijelili esencijalnu stvar (stvarno upravljanje društvom, mada nagrizano akumulacijom bogatstva pojedinaca), grčka je demokracija mogla ostati, da upotrijebimo modernu riječ, “predstavnička”, mada uz krize i prekide. U današnjoj Europi i SAD-u ne može se ništa usporediti s *demosom* iz Periklovog doba.

Naše doba oživljava prošlost kako bi nas uvjerilo da su civilizirani ljudi oduvijek težili demokraciji. Nije to prvi put. Ako ga primijenimo na društva koja pokreće odnos kapital/rad, pojam “demokracija” reći će nam više o onom što ova društva misle o sebi nego o njihovom realnom funkcioniranju.

Izrabljivanje i/ili vlast

Nejednakost, siromaštvo i bijeda postoje zato što neki odlučuju za sve? Ili neki monopoliziraju odluke zato što su već bogati i moćni? Uzaludno pitanje.

Napisane su hrpe knjiga i članaka kako bi se pobila marksistička tvrdnja da “ekonomija” može gotovo sve objasniti. Ovisi što se podrazumijeva, na primjer, pod ekonomijom, definiranom relativno autonomnom

za sebe. Ako demokracija znači razmjena, onda možemo ovu djelatnost bez problema definirati demokratskom, no nije ju demokratski princip omogućio. Inverzno, pozvati ili primorati tijekom sukoba sudionike na okupljanje i razgovaranje znači prekinuti započetu gestu i oslabiti zanos. Verbalizirati često znači izraziti akt i osnažiti ga. Često znači i pretvoriti energiju u razgovor. Izraz koji nije akcija i učenje istovjetan je praznoj riječi. Na isti način potraga “informacija” općenito negira osnovnu informaciju: sadašnju volju za borbom.

Suprotno od božje Riječi za koju kažu da je stvorila svijet, ljudskim je riječima dovoljno samo izraziti, sudjelovati, osnažiti. I to je već mnogo. Tijekom štrajka ili pobune nailazimo na odabire. No, ne suočavamo se s njima na način filozofa ili istraživača, koji kasnije prelazi na ocjenjivanje različitih pretpostavki da bi na kraju donio bez predrasuda, on misli, ispravan zaključak. Riječ služi nadasve iznošenju na svijetlo dana ono što sazrijeva u glavi i koherentnom odabiru boljeg puta.

4) Zajednička volja

Demokracija se smatra zaštitom: jamči da se sudionici ne koriste verbalnim ili fizičkim nasiljem, zato što se demokrati međusobno tretiraju kao jednaki.

Ako je traženi cilj jednakost, ona neće biti preliminarni uvjet, nego rezultat zajedničkog djelovanja. Pozivati se na nju gotovo uvijek znači da su se već uspostavili diskriminacijski odnosi. Kada se borbene zajednice raspadnu svatko se okreće samom sebi, kao da je grupa zbroj slobodnih odluka koje trebaju konvergirati, ali više niti to mogu niti išta odlučuju. U jednom trenutku svatko se počinje uspoređivati s drugim. Ono što su bile razlike postaju stupnjevi superiornosti i inferiornosti koje mjeri demokracija. Djelovati u ime drugih ne pretvara osobu u lidera: birokrat gradi svoju moć štiteći se iza mase i poistovjećujući se s njenim oscilacijama. Uvijek skroman u svojim počecima, birokrat negira svaku osobnu ambiciju i tvrdi da je na usluzi bazi, a jedan od njegovih trikova je da zaista u to vjeruje. Ako ne trebamo čekati karizmatičke lidere, ne znači da se moramo plašiti individualnih inicijativa.

volju? Kad dostigne 51%? 60%? 95%? . . . Većinska odluka (pa bila ona i ultra većinska) i poštivanje manjina ne mogu poslužiti kao kriterij.

2) *Manjinsko pravo*

Svaki značajni pokret, da li postavlja zahtjeve ili bio subverzivan, ima sklonost da uvuče u svoju dinamiku neodlučne i da očekuje od njih nešto što u početku nisu željeli učiniti. Nepotrebno je negirati razliku ili kontradikcije između cjelokupne baze i njenih nepokolebljivih elemenata, ali činjenica da ovi posljednji preuzimaju inicijativu borbe nije dovoljna da ih pretvori u novu vodeću elitu. Birokratizacija je inače proizvod reformizma, a ne obratno, te proizlazi iz aktivnih manjina u istoj mjeri kao iz suglasnih većina. Baza ili kadrovi, manjina ili većina, nemamo dovoljno podataka da bi shvatili jednu situaciju i preuzeli inicijativu.

Uostalom, tko prihvati neku odluku smatra da je ovu donijela dovoljna većina. Dok za onog tko osporava neku odluku većina nije nikad *dovoljna* i traži *veću*, brojniju . . . Između 1970. i 1973. jedan od argumenata čileanske desnice (i SAD-a) protiv Allendea bio je da je sakupio “samo” jednu trećinu glasova, premašujući “samo” za 39.000 glasova bliskog protukandidata, na ukupno tri milijuna. Kandidat Narodnog jedinstva je bio “demokratski izabran”, a opozicija ga je smatrala nelegitimnim! Tako funkcionira građanska demokracija. No, i ona radnička nevoljko prihvaća nedovoljno većinsku većinu . . .

3) *Slobodna rasprava*

Suvišno je postavljati pitanje da li riječ prethodi ili slijedi pobunu, ili je pak istodobna. U tvornici General Motors, u Toledu 1936., osoblje se okupilo na jednom sastanku, ali – priča sudionik – “izgleda da je već svatko izgradio svoje mišljenje prije no što je i jedna riječ izgovorena”: trebao je započeti štrajk s okupacijom, svaku mjeru bila bi donijela i potvrdila glavna skupština štrajkaša. Ti se radnici nisu ponašali kao automati bez mozga. Razmjena riječi bila je nepotrebna zato što se *već* bila odvila na stotinama rasprava i neformalnih skupova. Postupak je “govorio” sam

zbiplom samo u kapitalizmu. U svakom slučaju, vlast ne možemo objasniti “ekonomijom”, isto kao što ne možemo uzrok rata tražiti samo u obnovi profita. Politika nije preslika ekonomije: u građanskim demokracijama krupni vlasnici ne postaju automatski predsjednici ili ministri, ili se to rijetko dešava. Ista socio-ekonomska baza može koegzistirati u različitim političkim oblicima, čak i suprotnim. Na primjer, na čelu kapitalističke Njemačke bila je najprije monarhijska kasta, zatim građanska, pa nacionalističko-rasističko jednostranačje, nakon 1945. građanstvo na zapadnoj strani, a birokracija radničkog podrijetla na istočnoj, a onda ponovno građanstvo u ujedinjenoj zemlji. Povijest nudi mnogo primjera različitosti između političke vlasti i ekonomskih moćnika, te modernih primjera *antiburžoask*e države koja nameće kapitalistima opći interes sistema. Sam Bismarck je tijekom jednog štrajka u Ruhru prisilio vlasnike na povećanje dohodaka. Mada u Europi novac obično donosi i moć, na Istoku i u Africi upravo vlast često donosi bogatstvo, putem obiteljske ili klanske aproprijacije državnih resursa, nadasve putem zarade ili prisvajanja vanjske trgovine. Nije potrebno vratiti se u prošlost da bi naišli na čelnika *polisa* ili države koji nameće svoju volju bogatima da bi prisvojio bogatstva: Putinova Rusija nam nudi suvremeni primjer.

No, ipak se u većini slučajeva politički vođe i vlasnici zemlje, trgovine i industrije ujedinjuju ili postaju jedno tijelo. Vladati ljudima često ide ukorak s njihovim upošljavanjem. Ova se dva oblika vlasti ne razlikuju mnogo: jedan osnažuje drugi. Vlast ne stvara ono pomoću čega postoji. Mada politički vođe i vlasnici (*de facto* i *de iure*) proizvodnih sredstava rijetko koincidiraju, moderna društva ipak ne poznaju izrabljivanje bez vlasti ni vlast bez izrabljivanja, a iste grupe istovremeno kontroliraju, čak posredno, vlast i bogatstvo.

Pretpostavka izrabljivanju je nadzor nad izrabljivanom osobom, diktiranje uvjeta života kako bi bila primorana prilagoditi se traženoj ulozi. Izrabljivač izrabljuje samo podvlašćene, a izrabljivani moraju prihvatiti uvjete. Vlast je uvjet i nužni oblik izrabljivanja. Pitanje što je kronološki i logički prije nastalo nije uopće bitno. Izrabljivanje nije samo “ekonomsko” (neka drugi rade za mene, umjesto mene i za moj profit), već i “političko” (odlučujem umjesto drugih evoluciju društva, usmjeravajući na taj način njihov život). Suprotno od Castoriadisovog mišljenja 60-ih godina, suvremeno se društvo ne dijeli na upravitelje i izvršitelje. Da budemo

precizniji, ova se podjela odvija kroz ono što oblikuje moderni svijet: odnos kapital/rad. Što ne znači da se svijet svodi na rečeni odnos ni da on sve objašnjava. Poduzeće nije samo centar akumulacije profita, ono je i mjesto vlasti, to jest upravljanja: ali postoji samo dok stvara i akumulira vrijednost, inače propada. Ljudska društva općenito, a posebno kapitalizam, ne možemo razumjeti suprotstavljajući izrabljivanje vlasti, već (nasuprot) opažanjem međusobnih veza.

Baza demokracije: politika

Ako politikom smatramo promatranje cjelokupnog društva (uključujući realnost i pitanje vlasti), a ne zbroj lokalnih ili tehničkih "pitanja", podrazumijeva se da je svaka društvena promjena politička.

No, politika je *nešto drugo* u odnosu na opću i globalnu zabrinutost, zato što paradoksalno pretvara totalitet u novu specijalizaciju, aktivnost odvojenu od pravih društvenih interesa. Ovo zasebno polje rasprave, upravljanja, odlučivanja je naravno dostupno svim društvenim hijerarhijama, ali su prenijete na područje u kojem će biti obrađivane na temelju njihovih posljedica, umjesto uzroka.

Povijesni doprinos antičke Grčke nije demokracija – skup procedura i institucija koje ujedinjuju građane da bi zajednički odlučivali o vlastitoj sudbini. Inovacija je ranija, u korijenima demokracije: stvaranje zasebnog prostora za sučeljavanje, odlučivanje i upravljanje, odvojenog od ostalog društvenog života. U ovoj specifičnoj sferi svatko izlazi iz svojih posebnih interesa (individualnih ili grupnih) i, dakle, iz ekonomske nejednakosti ili ranga, da bi se našao na nivou u kojem će uživati jednaka prava kao svi drugi građani. Navedena odvojenost definira politiku: svjesno svoje urođene nesposobnosti za gašenje antagonizama, društvo ih prenosi na navodno neutralno područje, ali ipak paralelno gdje se konflikti obrađuju i obično što više smiruju, da bi se sveukupni društveni sistem mogao neprekidno održavati. A odvojenost se održava kroz direktnu ili narodnu demokraciju koja živi u obmani da će je prerasti uz napokon aktivno sudjelovanje svih građana: no sâm ulazak svih građana u odvojenu sferu ne ukida odvojenost.

Svaka ljudska grupa odražava i reagira na vlastiti način na skup svojih uvjeta. Međutim, klasno društvo je, u brojnim oblicima te uz provjere i greške, "izumilo" politiku kao odvojeni prostor od ostatka društva, koji postoji i funkcionira *kroz i za ovu odvojenost*, koja utemeljuje politiku i definira je. Dakako, društva su predstavljena kao jednostavan, očigledan i univerzalno poželjan način funkcioniranja, koji tako malo duguje ljudskoj prirodi, a sve povijesti.

Doslovna direktna demokracija

Prema riječima njenih pobornika, cilj joj je:

1. Poštivanje *većine*.
2. Izražavanje *manjine*, kojoj je zajamčen široki prostor djelovanja.
3. Mogućnost *slobodne rasprave*, da bi se izbjegle prinude, pritisci, nasilje: "Najprije treba razgovarati . . ."
4. Primat *kolektivne* volje, a ne pojedinca ili grupe pojedinaca.
5. *Poštivanje zajedničke odluke*.

Ispitajmo pojedina načela.

1) *Većinsko pravilo*

Brojni društveni pokreti su krenuli od manjina, zaista malobrojnih. Netko će prigovoriti da u ovim slučajevima manjina pokreće na akciju koja ubrzo postaje većinska i da se stoga ne može govoriti o pravoj i istinskoj manjini. Nesumnjivo, ali činjenica dokazuje da većina nije baš primjereni kriterij.

Sudionici štrajka daju prednost svojim interesima i poslu općenito pred interesima (svakako, imedijatnima) ne-štrajkaša, i pravom na rad ovih potonjih. Demokrati će tvrditi da štrajk podržava velika većina osoblja, zaboravljajući da demokracija znači poštivanje manjina. No, s druge strane, gdje počinje većina? Tko odlučuje kad manjina prestaje biti takva i prerasta u dovoljno brojnu većinu dostojnu utjeloviti opću